

— JOSE MARIA UZELAY

JUAN SAN MARTIN

Busturiko Txirapozukoak izan ziran XVIII. mendearen azken-aldera San Mames portzelana fabrika sortu eta aurrera eroan ebenak. Staffordshire-ko jatorria eta antza baeuken be, Penintsul-an egin ziran portzelanarik onenetarikoak ziran Busturiakoak. Honegatik, Txirapozutarrak baeuken aspaldi aspalditik arteetarako joera eta Josemari Uzelay, 1903an Bermion jaio bazan be, Txirapozutarra zan amaren aldetik eta arte zaletasun giroan etorri zan mundura, gurasoegandik hainbeste portzelana, pintura lauki eta esku-izkribu zahar jaso ebazanez. Gaur bertan, Txirapozun bizi da Uzelay eta han gordetzen ditu belaunaldiz jaso dituan arte ondasunak eta agiri zaharrak.

Josemari Uzelayren gurasoak inginiario karrera erakustea nahi eben, baina semeak gaztetxotatik erakutsi eban arteetarako joera. Honegatik, gaztetxo zala eroan eben Txirapozura, uri handietatik urrinduaz arte zaletasunetik alde eragingo eutsen usteaz. Baina, Busturiako Txirapozu bera, neoklasiko etxe handi eta ederra, arte-zale batentzat “arte-pozu” atsegina zan, bere grina edo joeretatik aldendu beharrean lehen baino gehiago pozuratzeko. Eta, holako zerbait gertatu jakon Josemari Uzelayri be. Ez zegoan barruan eroian arte garra itzaltzerik. Ume umetatik arteetarako iratzartu zanak pizturik zeroian gar hori, urteak aurrera, gurasoak ez eben euki beste erremediorik semea bere gogozko edo berezko bidean libre itxi baino.

Hogei urtegaz Paris-era joan zan, eta han, G. Urrutia eta J. Aranoa bizkaitarregaz batean, Pantxo Cossío-regaz lan-gela ber bera erabiliaz, han ihardun zan pintura ikasketetan. Ondorean, bere lanean eten bagerik jarraitu dau eta frutu ugari emona da.

Aurtengo udabarrian, Kultur Kontseilaritzan arteari buruz egin behar izan neban lehen lanetariko bat, gerra ondoren Bermioko Batzokitik hango Ertzilla-torrera eroan eben Uzelayren obra handi bat berriz Batzokira itzultzeko jesticioak egitea izan zan. Eta igaro dogun azaroaren 24an, Bilboko Galeria Artetan, bere lanen erakusketa antologiakzkoa idekieran euskaraz eta erdaraz agurtzeko berba batzuk egin nebazan Josemariren ohorez. Orduan esan nebanetik zerbait hemen barriz gogoratu gura dot.

Joan zan mendean Regoyos, Guiard eta Guinea-rekin hasita, Antonio Maria Lekuonak Bilbon eukan pintura eskolaren inguruan artelarien iraultza piztu zan, eta Euskal Herriko pintoreak laga eben Madrid-eko San Fernando Akademiako bidea eta Paris-era jo eben. Ondoko aldakuntzetan Paris-ko estilo barriak izango ziren hemengo artisten iturri. Eta, gure mende honen lehen parte haretan ikaragarritzko mogimendua sortu zan Euskal Herriko artegingtzan, batez be Bilbo inguru honetan.

Arte honen berezitasunak inpresionismo eta postinpresionismo giroak berakin ekarren argi, kolore eta teknika barriak zituan ezaugarri, eta hemen, hemengo semeak, bertako gaiak, gai herrikoiak oinarri. Hortik sortu zan Euskal Herriko Artisten Elkartea, Bilbon bertan, eta horren inguruan Euskal Pinturaren Eskola deritzaiona. Eskola hau hain diskutigarria bihurtu bazan be, inork ezin lei ukatu bere nortasuna eta bere egitekoa. Eskola honetara errenditu zan D. Vázquez Díaz bera be eta hemendik eroan ebazan haize barriak Madrid-era. Ekintza horretatik aldi barri bat sortu zan pinturagintzarentzat. Bilbon ta Bilbotik sortua eta zabaldua, horren eraginetik Donostian Martiarenaren eskola, Nafarroan Zigarrena eta Araban Maezturera (Lizarran urte askoan jardun bazan be, Arabako eraginak berari zor eutsan gehien). Eragin guzti horren pintorerik berezietakoena eta famatuena Aurelio Arteta izan zan, baina aurrelarietan Iturrino zan buruetako bat. Regoyos-ek inpresionismoa ekarri eban lez, Iturrinok "fauvismo"arekin era barrituaz. Arrue anaiak, Zubiaurre anaiak eta beste pintore aipagarri asko sortu ziran mugimendu haren inguruan. Guztiak joera barrietatik zetozen, kolorez eta gaiez ber bertako joerak sortuaz. Baziran gaiaren aldetik gehiago arduratu ziranak, beste batzuk pintatzeko eraz gehiago arduratu ziran lez.

Pintatzeko eraz gehiago arduratu ziranen artean, fauvismoaren eraginetik abiatu ziranak ditugu. Bide hau lehenengo hartu ebana Iturrino izan zan. Izan be, Henri Matisse-ren laguna izan zan.

Bere ondotik, kolorez eta pintatzeko eraz arduratsu etorri ziranak J. Etxebarria, J. Tellaetxe eta L. M. Uzelay.

Euskal Pinturaren Eskola haretakoek, libertade handiagaz jokatu eben eta bakoak bere joera berezia landu eban, bere gogotik zetorkiona eginaz. Honegatik, lehen batian fauvismoaren joeratik abiatu ziranak be, oinarri horretatik hasita bere bidea jarraitu eban, bakoak bere nortasuna landuaz eta zainduaz, eta hemen dare Eskola horren balioak.

Uzelayk pintura argiak erabiltzen ditu, "luminoso" esaten diran horretakoak, beste inork baino lehen, berde, urdin, bioleta, gorri eta orizkarak berezko argia sortuaz. Marroi eta sepiak asko erabiltzen ditu. Hau da bere joeretako bat. Baina, arabeskoaren erritmoak maite ditu eta lauki beteak egiten ditu. Argia, bizia, atmosferarik gabekoa. Irudiak estilizatuak ditu eta lan guztiaren konponketan holako surrealismo kutsu bat nabari da. Baina, surrealismotik baino urrago dago hiperrealismotik. Hau da, errealismo berri bat, gaur egun modan dagoana, baina Uzelay berrogetakak urteak aurreratu zana. Bestalde, dibuju ona dauka, berezkoa, eta berez erritmoak bilatzen dakian eskuz eginga. Paris-en ikasketetan egin ebazan lanak kendu ezkerero, hasiera hasieratik ikusi geinke holako joera berezi bat. Irudimena eta eskua alkarri bat eginaz daroiaz eta kasik igarri barik be betiko joeretatik jardungo da. Hirurogetamar urte igarota be gaztaroan hartu ebazan joeretatik irauenez. Hola ikusten dira bere lanak Bilbon ideki daben erakusketa eder honetan.

Paris-tik itzultzean, gerra aurretxoan, lan asko egin eban gure herrian. Bilbon Arte Ederretako maisu izan zan Julian Tellaetxea bere lagun maiteagaz batean, eta gerratean biak izan ziran, Euskadiko Gobernuak izendaturik, arte zaintzen eta gordetzen arduratu ziranak. Gainera, kargu horretan zirala, Picasso-ri "Gernika" lau-kiaren enkargua euron bidez egin jakon.

Gerra ostean herbesteratuta izan zan eta Inghaterran lan asko egin eban. "Caronia" Itsasontzia edergarriz hornitzetik Wiebridge-ko High Pine Club apaintzera arte. M. Flores Kaperotxipi eta M. Madariagak euren liburuetan dakarrenez, "Queen Mary" itsasontzirako be edergarriak egin ei ebazan.

Handik itzultzean, 1950. urtean ideki eban lehen erakusketa Bilbon bertan, Galeria Arte delakoan. Geroago "Bilbao" petrolio

itsasontziaren edergarriak egin ebasan. Ordurako, baita be, Pio Baroja-ren "El País Vasco"-ren lehen argitalpenaren dibujoak.

Euskal Pinturaren Eskola deitu zan mogimenduaren azken lekukoa dogu. Euskal Herriaren historia guztian ezagutu dan eskolarik handiena eta iraultzaileena; gerrak desegin ebana. Espainiako Akademiaren bide itxieri uko eginaz era barriak ekarri zituen, artista baktzaren libertatea erakutsi ebana. Honegatik, asko zor deutsegu, eta Josemari Uzelay mogimendu haren azken lekukoa dogunez, herri guztiaren omenaldia merezi dau.

Bere obra hor dogu, libertade zentzuaren seinalagarri. Ikus eta gogoetara itzuli, Josemarik ondo merezia dauka ta. Berak, bere askatasunean, gauzak ez ditu pintatzen ikusten dituan lez, baina bai sentitzen dituan lez. Hala da bere izatea, jatorra ta zintzoa.

— NORBERT TAUER-ekin

JUAN SAN MARTIN

Euskaltzalerik gehienon artean ez dugu Norbert Tauer aurkeztu beharrik. Aspaldidenik, Tauer, gure herriaren zoriaz kezkatuturik bizi da eta euskararen egoera eta euskal literatura hurbildik jarraitzen ditu. Batez ere, berakin gutunezko harremana izan dugunok ongi dakigu jaun honek duen euskaltzaletasunaren berri. Inoiz herbesteko euskaltzaleen artean eredutzat jarri izan dugu eta ez da oraingo asmoa bere pertsonalitatea orrialde hauetara ekartzekoa, horixe bai ezetz.

Tauer-ek euskaldun askokin izan du gutunezko harremana, eta 1955etik 1962ra bitartean Buenos Aires-ko "Euskaltzaleak" euskarazko gutunezko norgehiagokaz eratu zituen sariketen irabazle izan zen. Liburutxo bat ere badu, *Bere idazkiak* deritzana, gutun hautatuen bildumaz egina. Nik dakidanez, euskal literaturan lehen inprimatu zen gutunezko liburua, zeren bere ondorean argitaratu bai ziren S. Onaindiarena eta J. P. Ulibarrirena, azken hau joan zen mendearen lehen partekoa izanarren.